

LITERATUUR

gagement" in de literatuur, die sinds de Tweede Wereldoorlog de gemoederen in beweging is blijven brengen. De Jong laat zien hoe de tegengestelde standpunten op dat gebied aansluiten op de hiervoor vermelde literaire functies: voor de enen (bij voorbeeld Sartre) manifesteert het engagement zich in de uitgebeelde werkelijkheid, voor de anderen (bij voorbeeld Breton en de meeste avantgardestromingen) daarentegen in de behandeling van de vorm en het taalmateriaal zelf.

Alles bij elkaar levert deze essaybundel secundaire literatuur van de bovenste plank. Wie hem links zou laten liggen, moet het zelf maar weten.

Paul de Wispelaere

MARTIEN J.G. DE JONG, *Literatuur: een spel zonder grenzen*, Stichting Dimensie, Leiden, 154 p.

Een biografische propedeuse

Ook grootse mensenlevens worden getekend in kleinigheden; die overstijgen immers de onbeduidendheid van het alledaagse, doordat de historische persoonlijkheden er hun tijd in verwerken. (Augustinus wist het al: wijzelf zijn de tijden).

De ontdekking van die (relevante) onbeduidendheden steunt de interpretatie van een levensloop. Al geldt ook het omgekeerde: „de ingreep in het leven" (die de interpretatie ervan wel heet) kan het uitzonderlijk belang van sommige alledaagsheden onontkooftbaar in het licht stellen. De beoordeling van de wisselwerking tussen feit en uitleg is voor iedere biograaf de uitdaging bij uitstek: zij bepaalt de innerlijke structuur van het levensverhaal en daarmee het wel-slagen ervan.

Die uitdaging is niet gering: zij vergt zingeving van een complex, procesmatig verloopend en soms moeilijk te traceren en / of te verifiëren verschijnsel (als een mensenleven nu eenmaal is), - al dan niet, soms slechts fragmentarisch, coherent gestructureerd. Er komt nog een tweede uitdaging bij (die welbeschouwd met de eerste is

verweven): de problematiek van de literaire vormgeving van de biografie, het enige middel waardoor de biograaf de lezers van zijn interpretatie van het beschreven leven kan overtuigen.

Geen wonder dus, dat de biografie wel als „het moeilijkste genre van de geschiedschrijving" wordt gezien, waarin „alle literaire genres samenkomen".

Evenmin een wonder, dat zulke typering en reflecties op het levensverhaal en de technieken waardoor het tot stand komt. Zeker nu de belangstelling voor biografieën zinderogen toeneemt. (Oók doordat het postideologisch getij biografische studies met enige nadrukkelijkheid lijkt „toe te staan"?)

Die bezinning komt wel het duidelijkst tot uiting in symposia van werkgroepen van biografen-neerlandici (Werkgroep Biografie) en -historici (Dag van de Biografie). Toenemende belangstelling van lezers gaf niet onwaarschijnlijk het boekenweekthema 1993 in: Het geschreven Leven (brieven, dagboeken en biografieën). Biografen weten zich geprikkeld door de instelling van de biografieprijs door de Maatschappij van de Nederlandse Letterkunde, het Prins Bernhardfonds en de Dordtse Academie.

Zéér welkom dan ook, dat na de specialistische en richtinggevendende studies van Romein en Dresden uit de jaren vijftig, nu een „verantwoorde" inleiding voor een niet-gespecialiseerd lezerspubliek het licht ziet. Van de hand van Jan Fontijn, bewezen én bekroond biograaf van Van Eeden, verscheen *De Nederlandse schrijversbiografie*. H&S Uitgevers (Utrecht) namen het als vierde deeltje op in hun reeks H&S Literatuur (een gewaardeerde reeks inleidingen tot capita selecta uit de Nederlandse Letterkunde). De uitgave oogt plezierig, maar is zwak gebrocheerd, en erger: storend ontsierd door drukfouten. Een handleiding voor aankomende biografen beoogt dit boekje niet te zijn. (Handleidingen voor de beoefening van zo'n open,

Martien J.G. de Jong (°1929).

creatief genre als de biografie steeds weer blijkt, zijn trouwens ook niet mogelijk). Wel prikkelt het tot voortgezet onderzoek reflecties en discussie over de biografie, haar verschijningsvormen en ontstaanswijzen. De toegevoegde bibliograficën van ter sprake gekomen biograficën (pp. 113-118) en secundaire literatuur (pp. 118-123) nodigen daartoe gretig uit.

Als aanloop tot de behandeling van de moderne schrijversbiografie in de twintigste eeuw schetst de auteur de geschiedenis van het genre sinds de zeventiende eeuw (dl. I, pp. 11-48); daarin maakt hij de lezer bekend met het klassieke, romantische en moderne paradigma vanwaaruit het biograferen beoefend werd en wordt. Hij doet dat aan de hand van uitgewerkte voorbeelden en vergelijkingen met tal van biograficën. Daarna staat hij stil bij de theorie en praktijk van de moderne schrijversbiografie. Hij besteedt gedetailleerde aandacht aan de heuristiek („het vinden en interpreteren van de bronnen”), maar beklemtoont het ordeningsprobleem van de gevonden „duizenden feiten”. Anbeeks eerdere roep om synthese in het Nederlandse levensverhaal geeft hem in, het belang te benadrukken van een visie (op de schrijverspersoonlijkheid) die de biografie dient te ontwikkelen. Zonder daarbij overigens dwangmatig bij een coherente persoonlijkheidsbeschrijving uit te komen. De menselijke psyche is nu eenmaal veelal complexer gestructureerd.

„Verklaren in de biografie” (dl. III, pp. 67-87) en „Relatie tussen leven en werk” (dl. IV: pp. 87-94) zijn aspecten van de problematiek die terecht in een apart hoofdstuk worden uitgewerkt. In het eerste valt een zekere reserve op ten opzichte van psycho-analytische verklaringen. Weliswaar benadrukt de auteur de niet te ontkennen Freudiaanse verworvenheden bij het interpreteren van menselijk gedrag, maar hij bepleit tussen levensbeschrijver en psycho-analyse toch een „platonische” verhou-

ding. Dat lijkt een veilige werkhouding.

In het voetspoor van Van Berkel (Dijksterhuis-biograaf) voelt hij sterk voor een inbedding van de biografie in de bredere historio-graphische stromingen van de cultuur- en mentaliteitsgeschiedenis. (Wie zijn boek over Van Eeden kent, heeft er een uitstekende uitwerking van bij de hand). Expliciet spreekt hij hier als zijn biografisch credo uit, dat de taak van de biograaf bestaat in het „(beschrijven en verklaren) van een mensenleven dat uit empirische feiten bestaat en talloze interne en externe causale relaties bevat” (pp. 85-86). Met een ingewikkelde verwevenheid, lijkt het noodzakelijk aan te vullen. Welke biograaf durft nog? Maar een prachtige uitdaging is het wel. Van het „relationele” probleem tussen werk en leven stelt hij het „onoplosbare” vast: de aard van de zaak verschilt per beschreven auteur. En met een creatieve fantasie zal de biograaf naar bevind van zaken moeten handelen.

Hoezeer ook in de biografie vorm en inhoud één zijn, een apart deel is voor de bespreking van de literaire vorm op zijn plaats. De auteur zet de ontwerp-problematiek van de biografie af tegen de poëtische aspecten van de roman (vertelwijze en tijdsbehandeling). Maar is „modern” biograaf genoeg om mogelijkheden tot experimentele vormgeving niet buiten de aandacht te houden „die de lezer voortdurend in het proces van de compositie van een leven (tracht) te betrekken (p. 103) en waarin wetenschap en kunst samengaan. Uit de literaire vorm put de biograaf als kunstenaar de overtuigingskracht die hij voor de lezer nodig heeft. Ofschoon in een voortdurende afhankelijkheid van de feiten. „An artist under oath”, naar het woord van Desmond Mac Carthy (dat de auteur zinvol als motto boven dit deel citeert). Met zijn glasheldere, informatieve en prikkelende boekje kan Fontijn gezien worden als mentor van een aankomende generatie van moderne schrijversbiografen. Die

heeft hij een uitnodigende prope-deuse bezorgd, waarna ieder van hen in gesprek met „de vorigen” (Romein, Dresden, Edel e.a.) en, de tegenwoordigen” (Oversteegen, Fens, Von der Dunk) zijn eigen spoor kunnen trekken. Aankomende biografen vinden in Fontijns studie een even boeiend vertrek- als oriëntatiepunt voor hun werkzaamheden.

Daarnaast zou men het boekje in handen wensen van schrijversweduwen en andere beheerders van schrijversarchieven. Vooral van diegenen onder hen die de hun toevertrouwde erfenis zó defensief behe(e)r(s)en dat ze de toegankelijkheid van een schrijversnalatenschap volstrekt blokkeren en daardoor contacten met potentiële bona fide biografen wat overspannen afhouden. Het hier besproken boekje zou hun de gedachte kunnen ingeven, of zij niet tegenover hun erflater in gebreke blijven. Fontijn immers heeft het „beëdigd kunstenaarschap” van de biograaf even zorgvuldig beschreven als hij het zelf heeft beoefend; dat zou vooroordelen onder beheerders van nalatenschappen aan het wankelen kunnen brengen. Het zou de gedachten van de erflater ten goede kunnen komen in een „verdiende” levensbeschrijving.

De laatste paragraaf wijdt Fontijn aan spanningen tussen biograaf en gebiografcerde. Hij had er nóg een kunnen laten volgen: over die tussen biograaf en archiefbeheerder of schrijversweduwe. Want ook daarover valt nog wel een boekje open te doen met spannende hoofdstukken, zonder een zozeer verhoopt happy end. Maar dat had misschien de beginnersgeestdrift van potentiële biografen in de kiem gesmoord. En dat kon nooit de bedoeling zijn van de auteur van dit enthousiasmerend boekje.

Jan van der Heijden

JAN FONTIJN, *De Nederlandse schrijversbiografie*, H&S Uitg., Utrecht, z.j. (= 1992), 127 p.